

ASPECTE REFERITOARE LA EFECTELE MIGRAȚIEI PĂRINȚILOR LA MUNCĂ ÎN STRĂINĂTATE ASUPRA COPIILOR RĂMAȘI ACASĂ

ISSUES RELATING TO THE EFFECTS OF PARENT'S MIGRATION FOR WORK ABROAD ON THE CHILDREN LEFT AT HOME

Daniela CREȚ

Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” Arad,

Facultatea de Științe Juridice

E-mail: danacristinacret@yahoo.com

Abstract

Because the movement of large numbers of people in Romania, especially among poor shell of the population working abroad, many of the children remain in the care of extended family.

Given the European Parliament resolution on March 12, 2009 for migrants children, who are left in the home, a document that calls on Member States to adopt measures to improve the situation of children left home by their parents and to ensure development normal in terms of education and social life, in the following we present the risks to which these children are subjected and the effects it could have on their parents leave to work abroad, we also adress the national and international normative acts protects.

Key words: *migration, working abroad, children of migrants, protection, normative national and international acts*

Cuvinte cheie: *migrație, munca în străinătate, copii migranților, protecție, acte normative interne și internaționale*

Criza financiară globală actuală este considerată ca având un efect mai profund și mai cuprinzător asupra circulației persoanelor la nivel mondial decât orice altă încetinire a creșterii economice din etapa migrației de după al doilea război mondial [1].

Migrația este un fenomen cu multiple implicații asupra evoluției socio-economice a unei țări [2].

Conform articolului intitulat *Europa: Populație și migrație în 2005* [3] elaborat de Rainer Muenz, membru al Institutului de Studii Economice Internaționale de la Hamburg (Grupul de cercetări asupra migrației), multe țări ale Europei înregistrează o balanță pozitivă a migrației în ultimele decenii, ceea ce înseamnă că mai multe persoane au intrat în raport cu cele care au părăsit teritoriul unui stat. Cunoașterea dimensiunii migrației nete prezintă relevanță deoarece, în multe cazuri, ea determină dacă o țară se găsește într-o perioadă de creștere a populației sau intră într-o etapă de declin demografic.

Avându-se în vedere datele din 2005 furnizate de Eurostat (Agenția Uniunii Europene pentru Statistică) toate țările din vestul Europei au o balanță pozitivă a migrației, ca și unele dintre țările care s-au alăturat în 2004 Uniunii Europene, precum: Cipru, Republica Cehă, Ungaria etc. România cu un procent de -0,5% se află în grupul țărilor care au o balanță negativă a migrației, țări ca: Lituania (-3% la 1.000 locuitori), Bulgaria (-1,8%), Polonia (-0,3%) [4].

Creșterea semnificativă a numărului imigranților este subliniată și de Raportul intitulat *Migrație și recesiune globală* [5] comandat de BBC World Service. În acest studiu se arată că potrivit estimărilor O.N.U. din 2009, numărul imigranților la nivel mondial era de 195 de milioane în anul 2005, acesta fiind de 2,5 ori mai mare decât recordul de 75 de milioane înregistrat în 1960, iar numărul lor a fost preconizat să crească cu până la 9,6 procente la aproape 214 milioane până în 2010.

În ceea ce privește perspectivele migrației forței de muncă, conform *Raportului din 2008* al Organizației Internaționale pentru Migrație (O.I.M.) cu privire la *Starea migrației în lume*, căutarea unui loc de muncă va fi esența majorității mișcărilor migratorii din secolul XXI și va determina ca muncitorii să fie din ce în ce mai mobili în interiorul, cât și în exteriorul frontierelor pentru a răspunde provocărilor economice și sociale generate de globalizare [6].

Migrația forței de muncă reprezintă o realitate incontestabilă în prezent. Această migrație este determinată motive de ordine economică și constituie, atunci când este desfășurată conform dispozițiilor legale, o sursă de creștere economică atât pentru țara de origine a imigrantului, pentru țara de recepție a sa, cât și pentru imigrantul însuși și familia acestuia.

Consider că migrația forței de muncă este circulară având în vedere că migrația circulară reprezintă o formă continuă, de lungă durată și fluidă a circulației umane între țările care acum ocupă ceea ce în prezent este tot mai mult recunoscut ca fiind un singur spațiu economic [7].

1. Considerații generale referitoare la situația copiilor cu părinții plecați la muncă în străinătate

Fenomenul migrației forței de muncă are o amploare mare în prezent și în România, fiind caracteristic păturilor modeste și sărace ale populației. Factorii motivaționali care generează această migrație sunt de natură economică: absența unui loc de muncă în regiunea de domiciliu (rezidență) [8] sau necesitatea obținerii unor venituri mai însemnate cantitativ. O altă cauză a migrației evidențiată de Raportul de evaluare „*Monitorizarea planurilor de măsuri de susținere/protecție a copiilor ai căror părinți sunt plecați la muncă în străinătate*” [9] din 2008 al Inspecției Sociale este creșterea așteptărilor față de condițiile oferite de un loc de muncă și așteptările părinților în asigurarea copilului cu strictul necesar, la un standard mai evoluat [10].

Dimensiunea fenomenului migrației reiese și din studiul *Locuirea temporară în străinătate. Migrația economică a românilor 1990-2006* elaborat de Fundația Soros România [11]. Astfel, s-a constatat că până în anul 2006 peste o treime dintre gospodăriile țării, adică aproximativ două milioane și jumătate, au avut cel puțin unul dintre membri plecat în străinătate după 1989, iar, la nivel de individ, persoanele cu vârsta cuprinsă între 18-59 ani care au lucrat în afara țării după 1989 ajungea la 12%. Se mai precizează că acest fenomen s-a intensificat mai ales după anul 2002 datorită liberalizării circulației în spațiul Schengen pentru români. Conform studiului în discuție țările spre care se îndreaptă majoritatea românilor care pleacă la muncă în străinătate sunt Italia și Spania.

Necesitatea protecției copiilor implică și eradicarea sărăciei extreme și foametei, precum reiese și din documentul *O Lume Demnă pentru Copii* (A World Fit for Children - WFFC), document elaborat în urma desfășurării Sesiunii speciale privind copiii a Adunării Generale a O.N.U. din 2002. De altfel, eradicarea sărăciei extreme și a foametei reprezintă unul dintre cele 8 Obiective de Dezvoltare ale Mileniului (ODM), precum precizează analiza *Copiii la limita speranței 2006* [12] elaborată de UNICEF în colaborare cu instituțiile centrale și locale cu atribuții în domeniu, dar și cu sprijinul anumitor organizații neguvernamentale. De asemenea, conform Raportului *România – O evaluare rapidă a impactului crizei economice asupra sărăciei* [13], raport elaborat de UNICEF și Banca Mondială în 2008 se estima că prin comparație cu alte grupe de vârstă, copiii (0-14 ani) și tinerii (15-24 ani) sunt cei mai expuși riscului de sărăcie. Atât în 2008, cât și în 2009, copiii și tinerii reprezintă 43% din totalul populației sărace.

Multe dintre persoanele care migrează au însă copii pe care îi lasă în grija familiei extinse, aceștia suportând de multe ori consecințe precum: neglijarea de natură emoțională, educațională etc. sau vulnerabilitatea crescută în fața unor posibile abuzuri din partea adulților.

În acest context se ridică problema aflării numărului de copii români afectați de plecarea părinților la muncă în străinătate. Din studiile *Efectele migrației: copiii rămași acasă* [14] efectuat de Fundația Soros România în anul 2007 și *Analiză la nivel național asupra copiilor rămași acasă* [15] efectuat de Reprezentanța UNICEF România în colaborare cu autorități și organisme

guvernamentale și non-guvernamentale apărut în 2008 reiese numărul mare de copii care se găsesc în această situație.

În acest sens, conform studiului din anul 2007 denumit *Efectele migrației: copiii rămași acasă*, 170.000 de elevi de clasele V-VIII aveau cel puțin un părinte plecat la muncă în străinătate, iar dintre aceștia aproximativ 35.000 aveau ambii părinți plecați, 55.000 aveau doar mama plecată, iar la 80.000 era doar tatăl plecat în străinătate. Referitor la zonele geografice în care se găseau cei mai mulți copii afectați de plecarea părinților la muncă în străinătate, se observă regiunile din vestul țării precum: Banat, Crișana și Maramureș, zone în care procentul elevilor de gimnaziu care aveau părinți în străinătate era de 27% din numărul total de elevi, precum și Moldova, regiune în care procentul era de 25%.

Potrivit studiului *Analiză la nivel național asupra copiilor rămași acasă*, studiu publicat în anul 2008, pe plan național se estima că aproximativ 350.000 de copii erau afectați de migrația părinților la momentul derulării cercetării. Dintre aceștia, se aprecia că aproximativ 126.000 de copii erau afectați de migrația ambilor părinți, iar jumătate dintre copiii cu ambii părinți plecați aveau vârsta sub 10 ani. Din punct de vedere al mediului de reședință și al regiunilor în care se găseau copiii afectați de migrația unuia sau a ambilor părinți, s-au identificat câteva tendințe: aproape o treime din total, adică 100.000 de copii trăiau în Moldova, cifre similare fiind înregistrate și în Transilvania și Oltenia, adică 50.000 și Muntenia, cu 55.000 de copii afectați de fenomen. În studiu se mai estimează că mai mult de jumătate dintre copiii afectați de fenomen trăiesc în mediul rural, unde incidența migrației ambilor părinți este mai mare decât în mediul urban (care de regulă e caracterizat de migrația tatălui). De asemenea, din studiu mai reiese că, potrivit estimărilor, regiunea Transilvania nu este afectată de migrația ambilor părinți.

2. Acte normative interne și internaționale privind protecția copiilor cu părinți plecați la muncă în străinătate

Studierea problematicii copiilor ai căror părinți au migrat la muncă în străinătate comportă o analiza sumară a legislației destinate ocrotirii copiilor în general, și a celor afectați de plecarea părinților la muncă în străinătate în special.

La nivel național și internațional există un ansamblu de acte normative destinate protecției copilului. Din perspectiva temei pe care o abordăm aceste acte pot fi însă clasificate în **acte normative generale** care vizează ocrotirea tuturor copiilor și **acte normative specifice** destinate să confere protecție în special categoriei de copii afectați de migrația părinților la muncă în străinătate.

Din prima categorie de acte, respectiv cele care conferă o protecție generalizată copiilor, **pe plan intern** se remarcă *Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului* [16]. Aceasta stabilește cadrul general de ocrotire a drepturilor copilului în România și instituie principiul interesului superior al copilului ca principiu primordial care trebuie să stea la baza tuturor reglementărilor în domeniul respectării și promovării drepturilor copilului, precum și a oricărui act juridic emis sau, după caz, încheiat în acest domeniu.

Referitor la mediul familial în care trebuie să crească copilul [17], dispozițiile art. 30 din legea în discuție prevăd dreptul copilului de a crește alături de părinții săi și obligația acestora de a sprijini minorul în vedea exercitării corespunzătoare a drepturilor sale. Aceeași lege stabilește responsabilitatea ambilor părinți pentru creșterea copiilor lor și dispune prevalarea interesului superior al copilului în exercitarea drepturilor și îndeplinirea obligațiilor părintești. Exercițarea drepturilor și îndeplinirea obligațiilor menționate trebuie efectuată astfel încât să asigure bunăstarea materială și spirituală a copilului, în special prin îngrijirea acestuia, prin menținerea relațiilor personale cu el, prin asigurarea creșterii, educării și întreținerii sale, precum și prin reprezentarea sa legală și administrarea patrimoniului său (art. 31). Se remarcă consacrarea expresă de către prevederile Legii nr. 272/2004 a necesității menținerii relațiilor personale dintre părinți și copii ca mijloc, de altfel inerent și incontestabil, pentru bunăstarea materială și spirituală de care trebuie să aibă parte orice copil. În completarea și consolidarea dispozițiilor de mai sus, art. 33 din lege dispune imposibilitatea separării copilului de părinții săi sau de unul dintre ei, împotriva voinței

acestora, cu excepția cazurilor expres și limitativ prevăzute de lege, sub rezerva revizuirii judiciare și numai dacă acest lucru este impus de interesul superior al copilului, iar art. 34 instituie atribuția serviciului public de asistență socială de a adopta toate măsurile necesare pentru depistarea precoce a situațiilor de risc care pot determina separarea copilului de părinții săi (alin. 1). De asemenea, se mai prevede obligativitatea acordării în prealabil, în cazul oricărei separări a copilului de părinții săi, precum și în situația oricărei limitări a exercițiului drepturilor părintești, a serviciilor și prestațiilor prevăzute de lege, cu accent deosebit pe informarea corespunzătoare a părinților, consilierea acestora, terapie sau mediere, acordate în baza unui plan de servicii (alin. 2).

În absența temporară sau definitivă a ocrotirii părintești, sau în situația în care în scopul protejării intereselor sale, minorul nu poate fi lăsat în grija acestora. el are dreptul la protecție alternativă, aceasta incluzând instituirea tutelei, măsurile de protecție specială prevăzute de legea menționată, adopția (art. 39). Aceste măsuri, conform dispozițiilor art. 55 din Legea nr. 272/2004, sunt: plasamentul copilului, plasamentul copilului în regim de urgență și supravegherea specializată.

Un alt act normativ cu impact general asupra tuturor copiilor este *Codul Familiei*. Acesta reglementează ocrotirea părintească în Titlul al III-lea, Capitolul I, Secțiunea I „Drepturile și îndatoririle părinților față de copii minori” (art. 97-112), tutela minorului (art. 113-141) și curatela acestuia [art. 132, 133 alin. (1); art. 139; art. 146; art. 152 lit. c)].

În scopul asigurării unui mediu familial adecvat creșterii și dezvoltării armonioase a copilului aflat în situații speciale și apreciindu-se că o protecție eficientă care se poate acorda acestuia este aceea a unei noi familii care îi va putea oferi dragostea și ocrotirea de care are nevoie, a fost adoptată și *Legea nr. 273/2004 privind regimul juridic al adopției* [18]. Adopția a fost definită în literatura de specialitate ca fiind operațiunea juridică prin care, la inițiativa și cu consimțământul persoanelor implicate, având încuviințarea instanței, ia naștere rudenie civilă dintre adoptat, descendenții săi, pe de o parte, și adoptator (adoptatori) și rudele acestora, pe de altă parte, concomitent cu stingerea rudeniei firești care lega adoptatul și descendenții săi de părinții firești ai adoptatului și de rudele acestora [19].

Adopția poate fi, în condițiile legii menționate, internă și internațională, remarcându-se însă că adopția internațională a copilului care are domiciliul în România, este permisă numai în cazul în care adoptatorul sau unul dintre soții din familia adoptatoare care domiciliază în străinătate este bunicul copilului pentru care a fost admisă deschiderea procedurii adopției interne (art. 39 din Legea 273/2004); iar adopția internațională a copilului care are domiciliul în străinătate, adoptatorul sau familia adoptatoare având domiciliul în România, este supusă dispozițiilor art. 30-33 din Legea nr. 105/1992 cu privire la reglementarea raporturilor de drept internațional privat (art. 42 din Legea 273/2004).

Pe plan extern se remarcă instituirea mai multor documente internaționale în scopul reglementării drepturilor copiilor.

Unul dintre cele mai importante documente internaționale privind drepturile copilului este *Convenția Națiunilor Unite cu privire la drepturile copilului (1989)*. Această convenție consfințește prin dispozițiile sale o nouă atitudine față de copil, subliniind faptul că orice copil este o individualitate înzestrată încă de la naștere cu toate drepturile umane. Potrivit Convenției, copilul are nevoie, dar are și dreptul la o protecție specială [20], la o protecție adecvată trebuințelor sale și mai ales impune ca măsurile pentru realizarea acestei ocrotiri să se refere la toți copiii nu numai la cei în dificultate, și indiferent de rasa, sexul, religia sau naționalitatea acestora.

Aceste principii promovate de Convenție stau și la baza politicii țării noastre cu privire la protecția copilului, în perioada de după 1989 [21].

Dispozițiile art. 9 din aceeași Convenție dispun obligația statelor părți de a veghea „ca nici un copil să nu fie separat de părinții săi împotriva voinței acestora, exceptând situația în care autoritățile competente decid, sub rezerva revizuirii judiciare și cu respectarea legilor și a procedurilor aplicabile, că această separare este în interesul suprem al copilului.” De asemenea, este stabilit și dreptul copilului care a fost separat de ambii părinți sau de unul dintre ei de a

întreține relații personale și contacte directe cu cei doi părinți ai săi, în mod regulat, cu excepția situației în care acest lucru contravine interesului suprem al copilului; dar și dreptul copilului la reîntregirea familiei atunci când unii dintre părinți sunt în străinătate (art. 10). Conform prevederilor art. 20 se instituie dreptul la protecție și asistență specială din partea statului a copilului care este, temporar ori permanent, lipsit de mediul său familial sau care, pentru protejarea intereselor sale, nu poate fi lăsat în acest mediu. De asemenea, se mai precizează că „Statele părți, în conformitate cu legislația lor națională, vor asigura protecție alternativă pentru un astfel de copil”.

Dar, se mai precizează în art. 41 din Convenție că nici o dispoziție din prezenta Convenție nu aduce atingere prevederilor mai favorabile pentru realizarea acestor drepturi ale copilului, prevederi care pot figura: în legislația unui stat parte sau în dreptul internațional în vigoare pentru statul respectiv.

Convenția privind competența, legea aplicabilă, recunoașterea, executarea și cooperarea cu privire la răspunderea părintească și măsurile pentru protecția copiilor [22] încheiată la Haga în octombrie 1996 se aplică copiilor din momentul nașterii lor și până la împlinirea vârstei de 18 ani. Prin această Convenție au fost stabilite drepturi, responsabilități părintești și măsuri de protecție a copilului.

Printre măsurile prevăzute de Convenție privind protecția drepturilor copilului se remarcă:

- atribuirea, exercițiul și restrângerea, totală sau parțială, a răspunderii părintești, precum și delegarea acesteia;

- dreptul de încredințare, inclusiv dreptul privind ocrotirea persoanei copilului și dreptul de a hotărî asupra locului de reședință al copilului, precum și dreptul de vizită, inclusiv dreptul de a duce copilul pentru o perioadă determinată, într-un alt loc decât reședința sa obișnuită;

- tutela, curatela și alte institutii similare acestora.

Alt document important în domeniu este *Convenția europeană asupra exercitării drepturilor copiilor* [23]. Aceasta stabilește dreptul copilului de a participa efectiv în luarea deciziilor privitoare la procedurile familiale care îi interesează. Copiii au astfel dreptul să ceară și să primească toate informațiile care îi vizează, să fie consultați înainte de luarea oricărei decizii în ceea ce îi privește.

Dispoziții relevante cu privire la ocrotirea drepturilor copiilor vizează și *Carta Socială Europeană revizuită* [24]. În acest sens aceasta reglementează anumite aspecte precum: consolidarea dreptului copiilor și tinerilor la protecție economică și socială (art. 7); protecție socială, juridică și economică a familiei (art. 16); protecție socială, juridică și economică a copiilor (art. 17); facilitarea reîntregirii familiei lucrătorului migrant autorizat să se stabilească pe teritoriul său (pct. 6 al art. 19).

Convenția asupra relațiilor personale care privesc copii [25] din 15 mai 2003 de la Strasbourg este un alt document semnificativ în materie. Aceasta vizează relațiile personale dintre un copil și părinții săi, în art. 4 prevăzându-se că relațiile personale prevăzute de acest document nu pot fi restrânse sau excluse decât atunci când acest lucru este necesar în interesul superior al copilului.

În ceea ce privește categoria **actelor normative specifice** care reglementează protecția copiilor ai căror părinți au migrat la muncă în străinătate [26], se remarcă pe plan intern *Ordinul 219/2006 privind activitățile de identificare, intervenție și monitorizare a copiilor care sunt lipsiți de îngrijirea părinților pe perioada în care aceștia se află la muncă în străinătate*. Acest act normativ se aplică copilului lipsit de grija ambilor părinți în situația în care aceștia sunt plecați la muncă în străinătate, părintelui în cazul familiilor monoparentale, precum și copilului lipsit de grija părintelui care, prin hotărâre judecătorească, are obligația creșterii și educării acestuia, dar și copiilor ai căror părinți notifică instituțiilor competente potrivit acestui act normativ intenția de a pleca la muncă în străinătate.

Dispozițiile art. 1 din acest ordin stabilesc instituțiile și persoanele care dețin prerogativa identificării copiilor ai căror părinți se află la muncă în străinătate. Aceste instituții și persoane sunt: Serviciile publice de asistență socială organizate la nivelul municipiilor și orașelor (SPAS), persoanele cu atribuții de asistență socială din aparatul propriu al consiliilor locale comunale, precum și direcțiile generale de asistență socială și protecția copilului de la nivelul sectoarelor municipiului București.

Instituțiile și persoanele abilitate menționate vor trebui să elaboreze un raport de evaluare inițială (REI) pentru fiecare copil identificat întruna dintre situațiile amintite. Atunci când din REI reiese că acel copil se află în situație de risc, SPAS, persoanele cu atribuții de asistență socială din aparatul propriu al consiliilor locale comunale din unitatea administrativ-teritorială unde se află copilul, precum și direcțiile generale de asistență socială și protecția copilului de la nivelul sectoarelor municipiului București au obligația întocmirii planului de servicii, în vederea prevenirii separării copilului de familie, plan care trebuie să prevadă în mod obligatoriu modalitățile de menținere a relațiilor personale ale copilului cu părinții, precum și tipul de servicii de consiliere psihologică de care va beneficia copilul (art. 4).

Etapă următoare va depinde de aprecierile care reies din REI. Astfel, dacă REI propune consilierea familiei/persoanei la care se află copilul în întreținere și îngrijire și oferirea de servicii de suport, la propunerea asistentului social sau a persoanei cu atribuții de asistență socială care a instrumentat cazul, în planul de servicii se va decide cu privire la serviciile de suport pe care comunitatea le poate oferi (art. 5). Spre deosebire de situația anterioară, atunci când se consideră că este în pericol dezvoltarea fizică, psihică, intelectuală sau morală a copilului aflat în situația prevăzută la art. 1 va trebui sesizată, de către instituțiile și persoanele cu atribuții de asistență socială din aparatul propriu al consiliilor locale comunale abilitate din unitatea administrativ-teritorială unde se află copilul, direcția generală de asistență socială și protecția copilului, pentru instituirea unei măsuri de protecție specială asupra copilului (art. 6).

Conform dispozițiilor art. 7 alin. (1) din Ordinul 219/2006 SPAS, persoanele cu atribuții de asistență socială din aparatul propriu al consiliilor locale comunale din unitatea administrativ-teritorială unde se află copilul, precum și direcțiile generale de asistență socială și protecția copilului de la nivelul sectoarelor municipiului București au obligația reevaluării situației copiilor cu părinți plecați la muncă în străinătate pentru care au fost întocmite REI, la fiecare 3 luni.

În scopul protecției fizice și juridice a copiilor care urmează să rămână în țară, prin dispozițiile art. 9 se impune SPAS, persoanelor cu atribuții de asistență socială din aparatul propriu al consiliilor locale comunale din unitatea administrativ-teritorială unde se află copilul, precum și direcțiilor generale de asistență socială și protecția copilului de la nivelul sectoarelor municipiului București obligația asigurării unor acțiuni de informare la nivelul comunității în ceea ce privește posibilitățile legale de care pot dispune părinții care pleacă la muncă în străinătate (art. 9).

Ordinul în discuție instituie prin art. 10 alin. (1) și obligația cetățenilor români care au copii minori în îngrijire și doresc obținerea unui contract de muncă în străinătate de a notifica SPAS/primăriei de domiciliu intenția de a pleca la muncă în străinătate, precum și de a nominaliza persoana în întreținerea și îngrijirea căreia vor rămâne copii.

Dintre documentele internaționale care reglementează protecția a copiilor cu părinți plecați la muncă în străinătate se remarcă *Rezoluția Parlamentului European* din 12 martie 2009 referitoare la copiii migranților, care sunt lăsați în țara de origine [27].

Acesta constatând amploarea fenomenului migrației (migrația forței de muncă a crescut în mod constant în ultimul deceniu, majoritatea migranților internaționali, 64 de milioane, având în prezent reședința în Uniunea Europeană se subliniază în acest document), numărul mare de copii afectați de această migrație, număr care reiese în cazul României din studiul realizat de UNICEF și Asociația Alternative Sociale (în România, în 2008, în cazul a aproximativ 350 000 copii, unul dintre părinți lucra în străinătate, iar în cazul a aproape 126 000, ambii părinți), dar și consecințele potențial negative (precum riscul unor deficiențe generalizate în îngrijire, în ceea ce privește

sănătatea fizică și mintală, precum și al unor efecte legate de sănătatea mintală, cum ar fi: depresie; neutilizarea timpului liber pentru joacă și dezvoltare) care pot fi generate de plecarea părinților lor la muncă în străinătate, impune următoarele măsuri:

1. Comisiei să întreprindă un studiu de evaluare a dimensiunilor, la nivelul U. E., ale fenomenului reprezentat de copiii migranților care sunt lăsați în țara de origine și să adune date la nivelul U. E. cu privire la acest fenomen;

2. statelor membre să adopte măsuri în vederea îmbunătățirii situației copiilor lăsați în țara de origine de către părinții lor și să le garanteze dezvoltarea normală în ceea ce privește educația și viața socială;

3. statelor membre să își declare bunele intenții pentru prevenirea efectelor dăunătoare asupra familiilor, în special asupra copiilor, cauzate de despărțirea de părinți, precum și de distanțele care îi separă de aceștia;

4. statelor membre să furnizeze informații mai bune migranților cu privire la drepturile pe care aceștia, împreună cu membrii familiilor lor, le au în ceea ce privește libera circulație și cu privire la informațiile disponibile la nivel național și european referitoare la locuitul în străinătate și la termenii și condițiile aferente ocupării unui loc de muncă în alt stat membru;

5. Comisiei să propună tuturor părților interesate aplicarea adecvată a mijloacelor deja existente de sprijinire a migranților, precum și a copiilor acestora care au rămas în țara de origine;

6. Comisiei și statelor membre să implice în mod activ partenerii sociali și ONG-urile în acțiuni ce au drept scop îmbunătățirea situației copiilor migranților.

De asemenea, Parlamentul European, în scopul îmbunătățirii situației copiilor în cauză, are în vedere coroborarea eforturilor tuturor instituțiilor abilitate precum: Consiliul, Comitetul Regiunilor, Comitetul Economic și Social European, guvernele și parlamentele statelor membre și partenerii sociali în vederea aplicării acestui document.

3. Efectele plecării părinților la muncă străinătate asupra copiilor rămași acasă

Copii constituie viitorul unei națiuni. Din punct de vedere juridic, termenul de copii desemnează persoanele care nu au împlinit vârsta de 18 ani și nu au dobândit capacitatea deplină de exercițiu, în condițiile legii [art. 4 lit. a) din Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului]. Pentru creștere și dezvoltare armonioasă aceștia necesită protecție atât din partea părinților, care dețin cea mai mare responsabilitate în acest caz, cât și din partea tuturor factorilor decizionali cu atribuții în domeniu: statul prin instituțiile și serviciile abilitate organizate la nivel central și local, instituțiile neguvernamentale etc.

Dragostea și sprijinul necesar copiilor pentru creșterea, dezvoltarea și educarea lor are ca izvor primordial incontestabil mediul familial, precum reiese și din reglementările naționale și internaționale în domeniu. Există însă situații, cum este și cea a copiilor cu părinți plecați la muncă în străinătate la care ne referim în acest material, în care minorii sunt lipsiți de ocrotirea părintească nemijlocită a unuia sau a ambilor părinți, membrii familiei extinse cărora le sunt încredințați copiii neputând suplini absența părinților. Efectele generate de absența unuia sau ambilor părinți plecați la muncă în străinătate asupra copiilor sunt deosebit de grave, ele constituind obiectul a diverse studii în ultimii anii.

În acest sens, din studiul *Impactul migrației părinților asupra copiilor rămași acasă* [28] realizat în anul 2007 de Organizația Salvați Copiii reiese o serie de efecte negative generate de plecarea părinților la muncă în străinătate asupra copiilor lor. Astfel, în ceea ce privește hrana, îngrijirea personală, starea de sănătate a copiilor care au unul sau ambii părinți plecați la muncă în străinătate cercetarea calitativă a relevat următoarele:

- o parte din copiii aflați în această situație s-a dovedit a se hrăni mai puțin sănătos;
- pregătirea hranei revine de cele mai multe ori în grija adolescentelor, tinerelor fete, activitate care le consumă din timpul de școală și de pregătire a temelor, cât și din timpul liber.

Aspecte relevante au fost reliefate și cu privire la comunicarea existentă între copii și cei în grija cărora aceștia au rămas. Se remarcă în acest sens:

- mai ales adolescenții resimt nevoia unei comunicări constante și apropiate cu un părinte sau cu o rudă în care să găsească un sprijin în cazul în care trebuie să ia anumite decizii considerate a fi foarte importante pentru viața lor;

- apar probleme de comunicare în special între copii și bunici, percepute a fi cauzate de diferența foarte mare între sistemul de valori adoptat de fiecare, de stilul de viață diferit și de capacitatea redusă a celor în vârstă de a se adapta noilor valori sociale, stilurilor de viață moderne, apropiate de tineri;

- problemele de comunicare apărute s-au evidențiat a fi mai grave în cazul tinerilor adolescenți, asupra cărora bunicii nu reușesc în general să aibă control;

- adolescențele par a se adapta mai ușor în relaționarea cu bunicii, însă percep a avea nevoie de o comunicare mai strânsă și mai deschisă cu ei, așa cum o aveau cu mama.

În ceea ce privește educația, rezultatele focus-grupurilor și interviurilor au pus în evidență următoarele aspecte:

- printre adolescenți, mai ales printre băieții, care au ambii părinți plecați la muncă în străinătate, există tendința de a abandona școala;

- de asemenea tot printre adolescenți, atât fete cât și băieți, se manifestă tendința de absenteism. Există cazuri de tineri cu părinți plecați la muncă în străinătate care acumulează foarte multe absențe la școală, fiind chiar în prag de exmatriculare;

- atât la cei mici, cât și la cei mari se observă o scădere a interesului acordat școlii și temelor pentru acasă, pe fondul unei lipse de control din partea unui adult cu autoritate asupra lor;

- cei mici și uneori și adolescenții întâmpină dificultăți în realizarea temelor acasă și a înțelegerii materiei predate la școală, resimțind nevoia unui ajutor din partea unui adult care să se poată implica în această activitate/care să le acorde asistență în lipsa părinților;

- în familiile unde mama este cea plecată, fetele consumă o mare parte din timpul lor cu activitățile de îngrijire a gospodăriei, uneori în detrimentul programului școlar și pregătirii temelor.

Referitor la dreptul la opinie și participare, în materialul în discuție s-au constatat următoarele aspecte:

- copilului, indiferent de vârstă, îi este acordat în mică măsură dreptul la participare la decizia părinților de a pleca să muncească în străinătate;

- cei mici, copiii până în 12-13 ani, nu numai că nu sunt consultați în decizia părinților de a pleca de acasă pentru o anumită perioadă, dar de cele mai multe ori aceștia nu sunt nici măcar informați despre plecare, decât în momentul în care aceasta se întâmplă.

Efectele dăunătoare cu care se confruntă copiii ca urmare a migrației părinților la muncă în străinătate reies și din *Raportul copiilor privind respectarea drepturilor copiilor în România* [29], material întocmit de Cosiliul Copiilor SPUNE!, cu sprijinul direcțiilor generale de asistență socială și protecția copilului (DGASPC), inspectoratelor școlare județene, precum și al altor instituții de la nivel județean și local. Astfel, s-a constatat că la orice vârstă copiii resimt acut lipsa părinților. Aceștia se simt abandonați de părinți pentru o viață materială mai bună. Copiii își doresc ca părinții să fie aproape de ei, indiferent de greutățile materiale cu care se confruntă. Copiii au nevoie de dragostea părinților și aceasta nu are preț.

O altă dificultate întâmpinată de copiii ai căror părinți sunt plecați la muncă în străinătate este, conform studiului în discuție, asumarea de timpuriu a mai multor responsabilități. Acești copii sunt nevoiți să se maturizeze mai repede.

De asemenea, lăsarea uneori a copiilor în grija unor persoane care nu se implică în educația lor la fel ca propriii părinți poate genera, conform studiului amintit, integrarea acestora în cercuri inadecvate de prieteni, cu consecințe grave, precum abandonul școlar, abuzul de alcool, tutun și chiar stupefiante.

Alte date îngrijorătoare reies din materialul *Analiză la nivel național asupra fenomenului copiilor rămași acasă prin plecarea părinților la muncă în străinătate 2008* elaborat de UNICEF în colaborare cu alte instituții abilitate. Astfel, în cazurile în care copilul este separat temporar de

mamă, controlul asupra acestuia este mult mai slab, în 5% din cazuri aduții care îl au în grijă afirmând că se întâmplă des să nu știe exact cum își petrece copilul timpul în afara casei. Deși percepția adulților din gospodăriile de migranți referitoare la efectele globale ale plecării părinților asupra comportamentelor copiilor creditează mai degrabă ipoteza efectelor pozitive prin responsabilizarea acestora, identificarea unor situații concrete susțin ipoteza unor efecte negative ce apar în cazul unor copii mai vulnerabili: suferința foarte mare a copiilor din cauza plecării părinților (39% dintre mențiunile părinților); efecte la nivel emoțional, copilul devenind mai închis în sine (10%); copiii au început să piardă mai mult timp în fața calculatorului sau televizorului (10%), să fie mai obraznici, mai neascultători (7%) sau au început să neglijeze școala (7%). Îngrijorător este faptul că 2% dintre gospodăriile cu actuali migranți menționează că cel puțin unul dintre copii a renunțat să mai meargă la școală, această situație fiind mai frecventă în cazul familiilor cu mame plecate (5%). În 0,4% din cazuri, adulții afirmă că unul dintre copiii din familie a avut probleme cu poliția deoarece a comis o infracțiune. În cele mai multe dintre situații, plecarea mamei exacerbează aceste efecte asupra comportamentului copilului: în 50% din cazuri se menționează suferința copilului, în 16% din cazuri copilul a devenit mai închis în sine, performanțele școlare au fost afectate în 14% din cazuri, iar în 2% din cazuri unul dintre copii a comis o infracțiune.

4. Măsurile pentru diminuarea efectelor negative ale plecării părinților la muncă în străinătate asupra copiilor rămași acasă

Sesizând amploarea fenomenului copiilor rămași acasă în urma plecării părinților lor la muncă în străinătate, instituțiile abilitate încă din anul 2007 au încercat să ia măsuri pentru contracararea efectelor negative generate de această migrație. Astfel, Proiectul 3 „dezvoltarea rețelei de servicii specializate pentru copiii ai căror părinți sunt plecați la muncă în străinătate” [30] din *Programul de interes național pentru 2007* prevăzut de Hotărârea Guvernului nr. 289/2007 pentru aprobarea „programelor de interes național în domeniul protecției drepturilor copilului” [31], își propune să prevină neglijarea copiilor ai căror părinți sunt plecați la muncă în străinătate și să-i ajute pe aceștia să mențină relațiile cu familia, prin:

- prevenirea și combaterea neglijării copilului, sub orice formă, precum și a fenomenelor care pot determina instituirea unor măsuri de protecție specială;

- crearea și dezvoltarea de servicii specializate pentru reabilitarea și protecția specială a copiilor victime ale neglijării, în vederea îmbunătățirii șanselor acestora de dezvoltare deplină și armonioasă;

- combinarea eforturilor la nivelul direcțiilor generale de asistență socială și protecția copilului, prin dezvoltarea unui set de proceduri și formarea echipelor multidisciplinare și inter-instituționale, inclusiv consilii comunitare consultative, care intervin în aceste cazuri referitoare la neglijarea copiilor ai căror părinți sunt plecați la muncă în străinătate;

- dezvoltarea unui set de măsuri și proceduri destinate copiilor ai căror părinți sunt plecați la muncă în străinătate, care să faciliteze dobândirea abilităților necesare pentru integrarea lor educațională, ocupațională și socială;

- sensibilizarea opiniei publice în vederea îmbunătățirii atitudinii și comportamentului general privind problematica specifică a neglijării copiilor ai căror părinți sunt plecați la muncă în străinătate etc.

Problematica ocrotirii adecvate a copiilor afectați de plecarea părinților la muncă în străinătate este reglementată și de *Strategia națională pentru protecția copilului și promovarea drepturilor copiilor (2006-2013)*. Printre țintele Strategiei se remarcă: copiii confrunțați cu riscul separării de părinți; separați de părinți; tinerii beneficiari ai unei forme de protecție; copiii care sunt victime ale abuzului, neglijenței sau exploatării.

Propuneri pertinente de îmbunătățire a situației categoriei de copii în discuție se regăsesc și în Raportul de evaluare al Inspecției sociale privind „*Monitorizarea planurilor de măsuri de susținere/protecție a copiilor ai căror părinți sunt plecați la muncă în străinătate*” [32]. Printre aceste propuneri se remarcă:

- revizuirea Ordinului secretarului de stat al Autorității Naționale pentru Protecția Drepturilor Copilului nr. 219/2006, inclusiv cu stabilirea unor sancțiuni, prin consultarea tuturor actorilor publici și privați cu expertiză relevantă în domeniu;

- elaborarea unei metodologii specifice de intervenție în cazurile de copii cu părinții plecați la muncă în străinătate;

- îmbunătățirea și consolidarea mecanismelor de monitorizare și de raportare la nivel local, cu accent pe Serviciile Publice de Asistență Socială prin înființarea de servicii specializate de consiliere, asistență juridică, psiho-socială a copiilor, cât și a familiilor acestora, de monitorizare a situației copiilor ai căror părinți sunt plecați la muncă în străinătate;

- întărirea capacității serviciilor publice și private de asistență socială la nivel național și perfecționarea personalului de specialitate în vederea gestionării acestor situații;

- creșterea gradului de informare și conștientizare a efectelor negative ale migrației asupra copiilor a tuturor factorilor implicați (autorități centrale și mai ales locale, părinți, școala, etc.),

- crearea unor echipe pluridisciplinare (sau funcționarea corespunzătoare a celor deja existente, cum ar fi structurile Consultative Comunitare) în vederea culegerii unor date exacte din teritoriu, colaborarea directă cu cadrele didactice din unitățile de învățământ sau cu alte instituții prin încheierea unor protocoale de colaborare între instituțiile interesate de stoparea acestui fenomen: Inspectoratul Școlar, Inspectoratul Județean de Poliție, Comisia de antidrog, Serviciul de probațiune, Autoritatea de sănătate publică etc.

În materialul *METODOLOGIE asistența socială, psihologică și juridică a copiilor rămași singuri acasă ca urmare a plecării părinților la muncă în străinătate* [33] se pune accentul pe necesitatea consilierii și/sau psihoterapiei copiilor rămași singuri acasă.

Recomandări pentru diminuarea efectelor negative datorate lipsei temporare a părinților, cât și intervenția pentru cazurile care necesită acest lucru sunt prevăzute și în studiul *Impactul migrației părinților asupra copiilor rămași acasă* [34]. Printre aceste recomandări se remarcă: organizarea unor campanii de informare și conștientizare adresate părinților; desfășurarea unor campanii de sensibilizare la nivelul comunităților de români din țările de destinație prin promovarea exemplurilor negative și pozitive legate de evoluția copiilor în lipsa părinților, acțiuni derulate prin intermediul bisericii, ONG-urilor din acele țări și al consulatelor României; dezvoltarea serviciilor de consiliere pentru persoanele care au în îngrijire copii cu ambii părinți plecați; extinderea programelor de tipul Școală după Școală; dezvoltarea mai multor cluburi destinate copiilor cu scopul de a oferi acestora modalități benefice de petrecere a timpului liber.

Concluzii

În acest context, considerăm că este indeniabilă, pentru implementarea Strategiei care vizează protecția și promovarea drepturilor copiilor, prevenirea separării copiilor de familiile lor și conferirea unei protecții speciale pentru copiii separați de părinții lor, existența unei acțiuni concertate a tuturor factorilor cu atribuții în ocrotirea și promovarea drepturilor copilului: părinți, profesori, autorități publice naționale și locale, O.N.G-uri.

Pornind de la la premisa că motivul determinant al migrației adulților este cel de natură economică, apreciem că se impune ca instituțiile publice abilitate, în scopul creării locurilor de muncă, să-și concentreze eforturile către dezvoltarea zonei rurale (prin investiții și finanțarea de proiecte), dar și sprijinirea mai intensă a întreprinderilor mici și mijlocii [35].

BIBLIOGRAFIE

1. M. Fix, D. G. Papademetriou, J. Batalova, A. Terrazas, S. Yi-Ying Lin, and M. Mittelstadt, Migration Policy Institute, *Migration and the Global Recession*, a Report Commissioned by the BBC World Service, 2009, p. 5 (<http://www.migrationpolicy.org/pubs/MPI-BBCreport-Sept09.pdf>);
2. I. Ionescu, *Migrația românilor în țările Uniunii Europene*, în *Revista de cercetare și intervenție socială*, nr. 23/2008, Editura Lumen, 2008, p. 23;

3. R. Muenz, membru al Institutului de Studii Economice Internaționale de la Hamburg (grupul de cercetări asupra migrației) și șef al departamentului de Cercetare și Dezvoltare de la Banca Erste, *Europe: Population and Migration in 2005*, (<http://www.migrationinformation.org/Feature/display>);
4. Idem.
5. M. Fix, D. G. Papademetriou, J. Batalova, A. Terrazas, S. Yi-Ying Lin, and M. Mittelstadt, op. cit., p. 16.
6. *Le rapport 2008 sur l'état de la migration dans le monde* (<http://www.iom.int/jahia/Jahia/newsArticleEU/cache/offonce/lang/fr>).
7. K. Newland, D. Rannveig Agunias, A. Terrazas, *Insight. Program on migrants, migration, and development; Learning by doing: Experiences of circular migration* *Insight. Program on migrants, migration, and development*, 2008, p. 2-3 (<http://www.migrationpolicy.org/pubs/Insight-IGC-Sept08.pdf>); J. Batalova, M. Mittelstadt de la Institutul de politică a migrației (Migration Policy Institute) și M. Mather, M. Lee de la Biroul de evidență a populației (Population Reference Bureau), *Immigration. Data matters*;
8. R. Sava, *Efectele psihosociale ale disponibilizării din câmpul muncii*, în *Analele Universității din Oradea. Fascicula sociologie-filosofie-asistență socială*, vol. II, Editura Universității din Oradea, 2003, p. 97-100;
9. Inspecția Socială, Raportul de evaluare „Monitorizarea planurilor de măsuri de susținere/protecție a copiilor ai căror părinți sunt plecați la muncă în străinătate” din 2008, p. 10 (http://www.inspectiasociala.ro/_uploads/Raport);
10. Idem.
11. Fundația Soros România, *Locuirea temporară în străinătate. Migrația economică a românilor 1990-2006* (http://www.soros.ro/ro/program_articol.php?articol=34);
12. UNICEF, *Copii la limita speranței 2006*, București, Editura Vanemonde, 2006, p. 20-21;
13. <http://www.unicef-romania.ro/publicatii/general/evaluarea-rapida-a-impactului-crizei-economice-asupra-saraciei-in-romania.html>;
14. Fundația Soros România, *Efectele migrației: copiii rămași acasă*, 2007. Ancheta de teren a fost realizată în perioada 4 – 11 iunie 2007 pe un eșantion reprezentativ de 2037 elevi din clasele V-VIII, cu un subeșantion de 437 elevi care au unul sau ambii părinți plecați la muncă în străinătate. Marja de eroare este de $\pm 2,5\%$. Culegerea și introducerea datelor au fost asigurate de The Gallup Organization Romania. Instrumentele metodologice (eșantion și chestionar) și raportul au fost realizate de echipa proiectului: G. Toth, G. Paun, A. Toth, O. Voicu (manager programe FSR), M. Ștefanescu (coordonator programe FSR) (http://www.soros.ro/ro/program_articol);
15. Reprezentanța UNICEF România, *Analiză la nivel național asupra copiilor rămași acasă*, Editura Alpha MDN, Buzău, 2008 (http://www.unicef.org/romania/ro/Raport_final_HAC.pdf);
16. Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului publicată în „Monitorul Oficial al României”, Partea I, nr. 557 din 23 iunie 2004;
17. Pentru terminologia corectă care trebuie folosită în privința persoanelor minore a se vedea I. Imbrescu, *Reflecții în legătură cu folosirea eronată a unor termeni din sfera dreptului familiei*, în *Dreptul*, nr. 8/2005, p. 110-115. Autorul propune înlocuirea termenului de „minor” din actele în vigoare cu acela de „copil”, justificându-și propunerea pe terminologia utilizată de documentele internaționale în materie;
18. Legea nr. 273/2004 privind regimul juridic al adopției publicată în „Monitorul Oficial al României”, Partea I, nr. 557 din 23 iunie 2004;
19. E. Florian, *Dreptul familiei*, ediția a 2-a, Editura C. H. Beck, București, 2008, p. 481; adopția a mai fost definită ca fiind „firul invizibil al relației juridice ce leagă pe oameni ca un fir pur rațional, ca o realitate logică” [M. Djuvara, *Teoria generală a dreptului (Enciclopedia juridică)*, vol. II, partea III, Editura Socec, București, 1930, p. 13 apud Al. Bacaci, C. Hageanu, V. Dumitrache, *Dreptul familiei*, Editura All Beck, București, 2005, p. 218];

20. Acest concept este preluat și dezvoltat pentru prima oară în dreptul intern în Constituție [art. 49 alin.(1)] și Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului;
21. I. Imbrescu, *Tratat de dreptul familiei. Familia, protecția copilului, elemente de stare civilă*, Editura Lumina Lex, București, 2006, p. 345;
22. Prin Legea nr. 361 din 11 decembrie 2007 România a ratificat Convenția privind competența, legea aplicabilă, recunoașterea, executarea și cooperarea cu privire la răspunderea părintească și măsurile privind protecția copiilor, adoptată la Haga la 19 octombrie 1996, publicată în „Monitorul Oficial” nr. 895 din 28 decembrie 2007. Anumite prevederi, precum cele referitoare la atribuirea, exercițiul și restrângerea, totală sau parțială, a răspunderii părintești, precum și la delegarea acesteia; dreptul de încredințare, dreptul de vizită, tutela, curatela sunt prevăzute și de Regulamentul C.E. nr. 2201/2003 din 27 noiembrie 2003 cu privire la competența jurisdicțională, recunoașterea și executarea hotărârilor în domeniul matrimonial și al răspunderii părintești;
23. *Convenția europeană asupra exercitării drepturilor copiilor* a fost adoptată la Strasbourg la 25 ianuarie 1996 și a intrat în vigoare la 10 iulie 2000;
24. Carta Socială Europeană revizuită a fost adoptată la Strasbourg la 3 mai 1996 și ratificată de România prin Legea nr. 74 din 3 mai 1999, publicată în „Monitorul Oficial al României” nr. 193 din 4 mai 1999;
25. *Convenția asupra relațiilor personale care privesc copii* a fost ratificată de România prin Legea nr. 87 din 2007, publicată în „Monitorul Oficial” nr. 257 din 17 aprilie 2007;
26. A se vedea și C. Luca, „*Cadrul legislativ privind problematica copiilor care sunt lipsiți de îngrijirea părinților pe perioada în care aceștia sunt plecați la muncă în străinătate*”, în *Revista de cercetare și intervenție socială*, vol. 15/2006, p. 185-191;
27. Rezoluția Parlamentului European din 12 martie 2009 referitoare la copiii migranților care sunt lăsați în țara de origine (<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.>);
28. Coordonator G. Alexandrescu, *Impactul migrației părinților asupra copiilor rămași acasă*, București, 2007, studiu elaborat de Organizația Salvați copiii România, București, 2007;
29. Consiliul Copiilor SPUNE!, *Raportul copiilor privind respectarea drepturilor copiilor în România* adoptat la a doua Conferință Națională SPUNE!, desfășurată la București între 30 mai și 1 iunie 2007 (http://www.copii.ro/Files/raport_rom_);
30. M. Radu, I. Smith (Asociația Casa Ioana), *Combaterea sărăciei în rândul copiilor și promovarea incluziunii sociale a copiilor. Studiu privind politicile naționale*, mai 2007, p. 17 (http://ec.europa.eu/employment_social/spsi/docs/social_inclusion/experts_reports/romania_1_20_07_ro.pdf);
31. Hotărârea Guvernului nr. 289/2007 pentru aprobarea „programelor de interes național în domeniul protecției drepturilor copilului” publicată în „Monitorul Oficial al României”, nr. 215 din 29 martie 2007;
32. Raportul de evaluare al Inspecției sociale privind „Monitorizarea planurilor de măsuri de susținere/protecție a copiilor ai căror părinți sunt plecați la muncă în străinătate” (http://www.inspectiasociala.ro/_uploads/Raport);
33. C. Luca, N. D. Azoitei, N. Karacsony, Oana-Monica Lăcustă, Gh. Pascaru (coordonatori), A. S. Gulei, *METODOLOGIE asistența socială, psihologică și juridică a copiilor rămași singuri acasă ca urmare a plecării părinților la muncă în străinătate*, Editura Terra Nostra, 2007. Acest material a fost realizat în cadrul proiectului “Copiii singuri acasă - o problemă care ne privește pe toți!” finanțat de Trust for Civil Society in Central & Eastern Europe. Proiectul a fost implementat de Asociația Alternative Sociale în parteneriat cu Coaliția Regională de Acțiune Împotriva Efectelor Negative ale Migrației, Institutul de Cercetare și Prevenire a Criminalității, Colegiul Național al Asistenților Sociali din România și Inspectoratul Județean al Poliției de Frontieră Iași;
34. Coordonator G. Alexandrescu, op. cit.;
35. C. Boghicevici, I. N. Botiș, D. Creț, M. Nedelcu, F. Șipoș, *Politici de ocupare a forței de muncă*, Editura „Vasile Goldiș” University Press, Arad, 2010, p. 99.